

HONORÉ DE BALZAC

ZTRACENÉ ILLUSE

PŘELOŽIL

JIŘÍ ŽIVNÝ

KRÁL. VINOHRADY

1919

NÁKLADEM LUDVÍKA BRADÁČE

Tiskem Alberta Malíře na Král. Vinohradech.

Z T R A C E N Ě I L L U S E

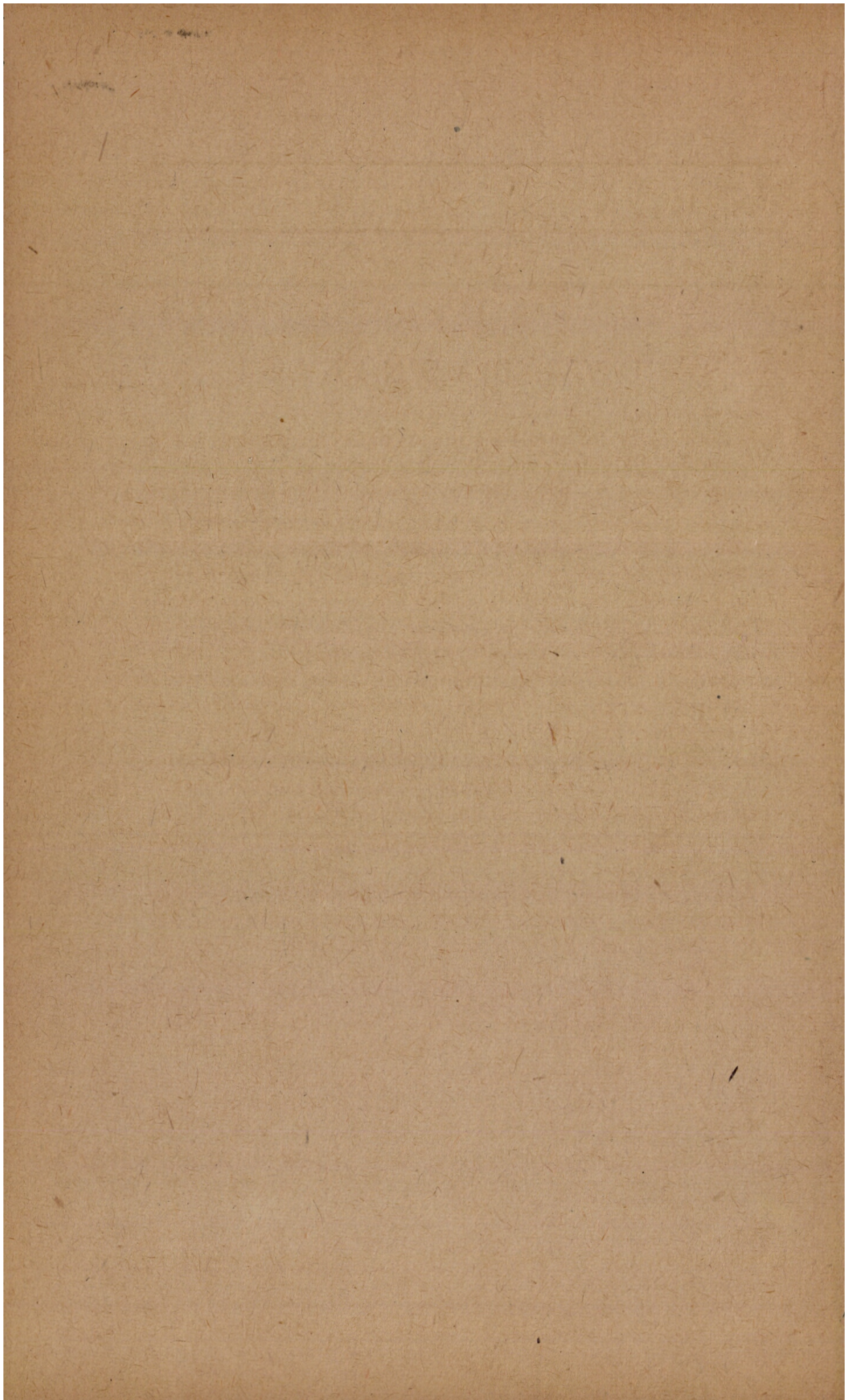
Panu Viktoru Hugovi.

Vy, jenž jste byl, výsadou Rafaelů a Pittů, velkým básníkem již ve věku, v němž jsou mužové ještě tak malí, vy jste zápasil, jako Chateaubriand, jako všechny skutečné talenty, se závistníky, skrytými za sloupci neb oponami v podzemí žurnálů. Proto bych si přál, aby vaše vítězné jméno dopomáhalo k vítězství tomuto dílu, jež vám věnuji, jež dle některých lidí je činem odvahy právě tak, jako vyprávěním, plným pravdy. Nebyli by žurnalisti náleželi Molièrovi a jeho divadlu, jako mu náleželi markýzové, finančníci, lékaři a prokurátorové? Proč tedy by LIDSKÁ KOMEDIE, jež castigat ridendo mores, vylučovala tuto moc, když pařížský tisk nečiní žádných výjimek?

Jsem šťasten, pane, moha o sobě říci, že jsem

Vaším upřímným obdivovatelem a přítelem

De Balzac.

P R V Á Č Á S T

D V A B Á S N Í C I.

V době, kdy se počíná toto vyprávění, nepracovaly ještě v malých venkovských tiskárnách lisy Stanhopovy a válce, nanášející barvu. V Angoulême přes zvláštnost, která způsobuje její styky s pařížskými tiskárnami, se užívalo stále dřevěných lisů, kterým vděčí jazyk za rčení, nyní neužívané, »dátí sténati lisu«. Opožděné knihtiskařství tam užívalo ještě kožených t a m p o n ů, natřených barvou, kterými tiskař potíral písmo. Pohyblivá deska, kam se klade s a z b a, na niž se položí list papíru, byla ještě kamenná a zasloužila si jména m r a m o r. Pohlcující strojní lisy způsobily, že se dnes tak dokonale zapomnělo na tyto stroje, kterým vděčíme, přes jich nedostatky, za krásné knihy Elzevirů, Plantinů, Aldů a Didotů, že jest nutné zmíniti se o starých nástrojích, kterým věnoval Jeremiáš Mikuláš Séchard pověrečnou náklonnost, neboť mají svou úlohu v této velké malé události.

Tento Séchard byl starý tiskař, jaké jmenují dělníci, kteří sesazují písmena, ve své hantýrce m e d v ě d y. Pohyb sem tam, kterým se pohybují tiskaři od desky s barvou k lisu a od lisu k desce, jenž se podobá dosti pohybům medvěda v kleci, jim asi přivodil tuto předívkou. Odplatou jmenovali m e d v ě d i sazeče o p i c e m i, za příčinou ustavičných pohybů, které činí tito pánové, aby vylovili písmena ze stopadesátidvou malých přihrádek, kde se nalézají. V neblahých dobách roku 1793 byl Séchard asi padesátiletý a ženatý. Jeho věk a manželství ho zachránily, že unikl velkému odvodu, který odvedl téměř všechny dělníky k vojsku. Starý

tiskař zůstal sám v tiskárně, jejíž majitel, jinak zvaný starý, zemřel a zanechal bezdětnou vdovu. Zdálo se, že závod jest ohrožen bezprostřední zkázou; osamělý medvěd byl neschopný přeměnit se v opici, neboť ve své vlastnosti tiskaře neuměl ani čísti ani psát. Jeden ze zástupců národa, spěchající, aby rozšířil krásné výnosy Konventu, opatřil tiskaři, neohlížeje se na jeho neschopnost, povolení k vedení knihtiskárny a rekviroval jeho tiskárnu. Občan Séchard, přijav toto nebezpečné povolení, odškodnil vdovu svého pána, přinesl jí úspory své ženy, kterými zaplatil zásoby a stroje o polovici méně, než byla jejich hodnota. To nebylo vše. Bylo třeba tisknouti bez chyby a bez otálení republikánské výnosy. Za těchto nesnadných okolností měl Jeremiáš Mikuláš Séchard štěstí, že se setkal s marseillským šlechticem, který nechtěl ani se vystěhovati, aby neztratil svých statků, ani se okazovati, aby neztratil své hlavy, a který nemohl se uživiti jinak, než jakoukoliv prací. Pan hrabě de Maucombe oblékl tedy skromný šat venkovského faktora, sázel, četl a opravoval sám výnosy, které hrozily trestem smrti občanům, kteří by skrývali šlechtice; medvěd, stavší se starým, je tiskl, dával je vyvěšovati a oba dva zůstali živi a zdraví. V roce 1795, když přehánka Hrušovlády přešla, byl nucen Mikuláš Séchard hledati jiného všeuměla, který by mohl býti sazečem, korektorem a faktorem. Jakýsi kněz, stavší se potom za Restaurace biskupem, který tehdy odpíral přísahu na ústavu, nastoupil na místo hraběte de Maucombe a zastával je až do dne, kdy první konsul obnovil katolické náboženství. Hrabě a biskup se setkali později na téže lavici v Panské sněmovně. Neuměli-li v roce 1802 Jeremiáš Mikuláš Séchard čísti a psát lépe než roku 1793, zahospodařil si za to dostatečně pěkných zisků, aby mohl si platiti faktora. Pomocník, který byl tak bezstarostný o svou budoucnost, se stal velmi obávaným pánem svým opicím a medvědům. Lakota se počíná, když ustává chudoba. Ve chvíli, kdy tiskař zpozoroval možnost, aby se dopracoval jmění, zájem rozvinul u něho potřebnou chá-

pavost pro jeho povolání, ale chápavost lakotnou, podezíravou a pronikavou. Jeho praxe se vysmívala theorii. Docílil toho, že odhadl jediným pohledem cenu strany a archu dle každého druhu písma. Dokazoval svým nevědomým zákazníkům, že s velkým písmem jest práce dražší než s malým; běželo-li o malé, říkal, že se s nimi nesnadněji zachází. Sázení byla část knih-tiskařství, které úplně nerozuměl; měl takový strach, aby se nezmýlil, že bral jen obchody, kde musil vydělávati. Jestliže pracovali jeho sazeči za denní plat, nepouštěl jich jeho zrak vůbec. Dověděl-li se, že některý továrník je v nesnázích, kupoval své papíry za nepatrnou cenu a ukládal je do skladiště. Zato měl již v té době dům, ve kterém se nalézala tiskárna od nepamětných dob. Měl všemožné štěstí: ovdověl a měl pouze jednoho syna; dal ho do lycea v městě, ne proto, aby mu popřál vzdělání, ale spíše, aby si vychoval nástupce; zacházel s ním přísně, aby prodloužil trvání své otcovské moci, nechal ho proto pracovati ve dnech prázdně v sazárně, říká mu, aby se naučil vydělávati si, by mohl kdysi odměniti se svému ubohému otci, který dává poslední halěr na jeho výchovu. Po odchodu abbéově vybral Séchard za faktora toho ze svých čtyř sazečů, kterého mu označil budoucí biskup jako právě tak vtipného jako poctivého. Takto mohl staroch vyčkávati okamžiku, až by mohl jeho syn vésti závod, který by se zvětšil v jeho mladých a čilých rukou. David Séchard odbyl svá studia na lyceu v Angoulême co nejskvěleji. Otec Séchard poslal, ačkoliv byl medvědem, který se dopravoval jmění bez vědomostí a výchování a znamenitě pohrdał vědami, syna do Paříže, aby tam seznal vyšší umění tiskařské; ale doporučil mu důtklivě, aby nashromáždil slušné jmění v místě, které nazýval rájem dělnictva, a řekl mu, aby nepočítal s jeho otcovskou tobolekou, kterou považoval bezpochyby za prostředek, aby vyčkal svého konce v kraji moudrosti. David dokončil své vzdělání v Paříži, uče se svému řemeslu. Faktor u Didotů, se stal učencem. Na konci r. 1819 opustil David Séchard Paříž, aniž stál jediného halěře otce, kte-

rý ho povolal zpět, aby předal v jeho ruce veslo závodu. Tiskárna Mikuláše Sécharda vydávala tehdy jediný časopis soudních oznámení, který byl v celém kraji, měla zakázky prefektury a biskupství; tito tři zákazníci mohli mladému čilému muži dopomoci k velkému jmění.

Právě v té době zakoupili bratři Cointetové, továrníci papíru, druhou tiskárnu v městě Angoulême, kterou dovedl starý Séchard udržeti až dosud v nejúplnější nečinnosti za podpory vojenských převratů, které za Císařství potlačily všecken pokrok průmyslu; nezakoupil ji z toho důvodu a jeho šetrnost byla příčinou zkázy staré knižtiskárny. Starý Séchard, když se dověděl této zprávy, pomyslně si vesele, že zápas, který vznikne mezi jeho závodem a Cointety, bude bojován jeho synem a ne jím.

— Já bych podlehl, řekl si, ale mladý muž, vyučený u Didotů, si pomůže z tísně. Sedmdesátník vzdychal po chvíli, kdy bude moci žít dle své chuti. Měl-li málo znalosti vyšší typografie, byl za to vyhlášen jako velmi zkušený v umění, které dělníci pojmenovali žertovně »chlastografií«, umění, velice ceněném božským autorem Pantagruela, jehož pěstění však, pronásledované společnostmi, pojmenovanými t e m p e r e n c l á ř s k ý m i, se opouští stále více. Jeremiáš Mikuláš Séchard*), věren osudu, který mu vyměřilo jeho jméno, byl nadán neuhasitelnou žízni. Jeho žena udržovala dlouhou dobu v pravých mezích tuto vášeň k rozmělněným hroznům, kterážto náklonnost je tak přirozená u medvědů, že ji pozoroval p. de Chateaubriand i u pravých medvědů v Americe, ale filosofové vypožorovali, že zvyky mládí se vrací u člověka ve stáří ještě s větší silou. Séchard potvrzoval tento mravní zákon; čím byl starší, tím raději pil. Jeho vášeň nechala na jeho medvědí tváři známky, které ji činily originelní; jeho nos se rozšířil a přijal podobu velkého A velikosti trojnásobného kanonu, jeho žilkované tváře se podobaly listům révy, plným fialových hrbolků, purpu-

*) Od slovesa sécher = sušiti. (Všecky poznámky pod čarou jsou od překladatele.)

rovým a často strakatým; byli byste řekli, že je to nestvůrná okurka, obklopená podzimním révovím. Jeho malé, šedivé oči, skryté pod silným obočím, podobným dvěma posněženým křoviskům, v nichž jiskřila lstivost lakoty, která ubíjela v něm vše, i otcovství, zachovávaly svého ducha i v opilosti. Jeho lysá hlava, na temeni bez vlasů, ověncená šedavými vlasy, které se ještě kadeřily, připomínala obraznosti obuvníky z Povídek od La Fontaina. Byl malý a břichatý jako mnoho starých svítlen, které spotřebují více oleje než knotu, neboť každé přehánění nutí tělo, aby se vyvíjelo směrem, který mu svědčí. Opilstvím, právě tak jako studiem, tlustý člověk ještě tloustne a hubený hubne. Jeremiáš Mikuláš Séchard nosil již třicet roků pověstný úřední třírohý klobouk, který se ještě najde v některých krajích na hlavě městského bubeníka. Jeho vesta a spodky byly ze zelenavého sametu. Posléze měl starý hnědý kabát s dlouhými šosy, pestré bavlněné punčochy a střevíce se stříbrnými přeskami. Tento oblek, v němž se shledával ještě dělník v měšťákoví, souhlasil tak dobře s jeho neřestmi a zvyky, vyjadřoval tak dobře jeho život, že se zdálo, jako by tento staroch se byl narodil již oblečený; nebyli byste si ho představili bez jeho oděvu, jako byste si nepředstavili cibule bez jejích slupek. Kdyby nebyl starý knihtiskař již dávno prozradil míry své slepé lakotnosti, bylo by jeho odstoupení postačilo, aby vykreslilo jeho povahu. Umínil si, že přes všechny vědomosti, které jeho syn si přinesl z vysoké školy Didotů, učiní s ním dobrý obchod, o kterém hloubal již dávno. Jestli otec učinil dobrý obchod, musil syn učiniti špatný. Ale pro dobráka nebylo v obchodě ani syna, ani otce. Viděl-li s počátku v Davidovi jediné dítě, zřel v něm později přirozeného kupce, jehož zájmy byly protilehlé jeho zájmům; chtěl prodati draze, David měl koupiti lacino, jeho syn se tudíž stal nepřitelem, kterého bylo přemoci. Tato přeměna citů v osobní prospěch, obvykle pozvolná, křivolaká a pokrytecká u lidí dobře vychovaných, byla rychlá a přímá u starého medvěda, který ukázal, jak lstivá chlastografie ho vynesla nad cvičenou typografií.

Když přijel jeho syn, prokazoval mu staroch obchodní něžnosti, které mají obratní lidé pro své hejly; zabýval se jím, jako milenec svou milenkou; vodil ho pod paži; říkal, kam má postaviti nohu, aby neklopýtl, dal mu ohřáti postel, zatopiti, připraviti večeři. Nazítří Jeremiáš Mikuláš Séchard, páchnoucí silně vínem, řekl, když se byl pokusil opítí svého syna za hojného obědu. Mluvíme o věci! kterážto slova vpadla tak zvláštně mezi dvě škytnutí, že ho David prosil, aby ponechali záležitosti na druhý den. Starý medvěd uměl příliš dobře těžiti ze své opilosti, aby upustil od bitvy, připravované již tak dlouho. Řekl, že ostatně nechce, když byl vláčel své břímě po padesát roků, nechati si ho již ani na hodinu. Zítřa jeho syn bude starým.

Zde je snad nutno říci několik slov o závodu. Tiskárna, umístěná v místě, kde ulice de Beaulieu ústí do náměstí du Mûrier, byla založena v tomto domě ke konci panování Ludvíka XIV. Místnosti byly tedy již ode dávna upravené pro provozování této živnosti. Přízemí tvořila rozsáhlá místnost, osvětlená starou zasklenou stěnou, obrácenou na ulici, a velkým oknem do vnitřního dvoru. Bylo možné ostatně dostati se do kanceláře majitelovy průjezdem. Ale na venkově je práce v tiskárně stále předmětem tak živé zvědavosti, že zákazníci raději vcházelí zasklenými dveřmi, otevřenými ve stěně, obrácené do ulice, ačkoliv bylo třeba sestoupiti po několika stupních, poněvadž podlaha dílny byla níže než úroveň chodníku. Užaslí zvědavci se nikdy neohlíželi na nepohodlí a nesnáze přechodu přes dílnu. Pozorovali-li zvědavě loubí, utvořená archy papíru, zavěšenými na provazech, upevněných na stropu, vráželi do skříní s písmem, aneb si nechali shoditi klobouk železnými tyčemi, které podpíraly lisy. Stopovali-li čilé pohyby sazečovy, který vybíral písmeny ze stopadesátidvou přihrádek své skříně, co četl rukopis, přečítal řádku ve svém sazítku a vsunoval tam meziřádkový proklad, narazili na rys papíru, smočeného a obtíženého velkými kameny nebo se uhodili do kyčle o roh stolu. To vše se dělo k velké zábavě epic a medvědů. Nikdo ještě nedospěl bez ne-

hody až ke dvěma velkým klecím, umístěným na konci tohoto doupěte, které tvořily dva ubohé přístavky do dvora, z nichž v jednom sídlil faktor a v druhém majitel tiskárny. Na dvoře byly zdi příjemně ozdobeny piuocím se révovím, které mělo, vzhledem na pověst majitelovu, lákavé místní zabarvení. Na konci se zvedal polozbořený přístřešek, opřený o hraniční zeď, kde se máčel a upravoval papír. Byl tam výlev pro splašky, kde se myla sazba, čili, abychom užili běžného slova, tisková forma, před tiskem i po něm; unikala tam rozředěná barva, která smíšená jsouc se splašky z domácnosti, působila, že venkované, přišedši o tržních dnech, se domnívali, že v domě se koupá ďábel. Tento přístavek sousedil jednou stranou s kuchyní a druhou s dřevníkem. První poschodí tohoto domu, nad kterým byly již jen dvě světnice v podstřeší, obsahovalo tři místnosti. První z nich, kratší průjezdu o prostor, který zaujímalo staré dřevěné schodiště, osvětlené malým obdélným oknem do ulice a kulatým oknem do dvora, sloužila současně za předsíň a jídelnu. Byla pouze vybílena a upozorňovala na se cynickou prostotou obchodní lakoty; špinavá podlaha nebyla nikdy myta; nábytek sestával ze tří špatných židlí, kulatého stolu a kredence, postavené mezi dvěma dveřmi, které vedly do ložnice a do salonu; okna a dveře byly tmavé špinou; čisté neb potištěné papíry ji většinou naplňovaly; bylo často zřítí na balících zákusek, láhve a jídla obědu Jeremiáše Mikuláše Sécharda.

Ložnice, jejíž okno mělo sklo zasazené do olova a bylo obrácené do dvora, byla polepena starými čalouny, jaké lze viděti venku podél domů o slavnosti Božího Těla. Bylo tam velké lůžko, opatřené sloupy a ozdobené záclonami, nabíranými pruhy a pokrývkou z červené šerky, dvě červotočivé lenošky, dvě židle z ořechového dřeva s polštářky, starý psací stůl a na krbu hodiny. Tento pokoj, plný hnědých tónů, v němž vydychovala patriarchální dobrota, byl upraven pro pana Rouzeaua, předchůdce a pána Jeremiáše Mikuláše Sécharda. Salon, obnovený zvěčnělou paní Séchardovou, poskytoval pohledu na úžasné dřevěné obložení stěn, nabarvené na

modro jako holičův krám. Výplně byly ozdobeny papírem, na němž byly výjevy z Orientu, tištěné koptem na bílé půdě; nábytek sestával ze šesti židlí, potažených modrou usní, jejichž opěradla měla tvar lyry. Dvě okna hrubě zakulacená, jimiž bylo zřítí na náměstí du Mûrier, byla bez záclon; na krbu nebylo ani svícňů, ani hodin, ani zrcadla. Paní Séchardová zemřela za svých okrašlovacích plánů a medvěd, jenž neuhodl užitečnosti zlepšení, které ničeho nevynášelo, je opustil. Tam tedy Jeremiáš Mikuláš Séchard zavedl p e d e t i t u b a n t e svého syna a ukázal mu stav nářadí své tiskárny, sestavený faktorem za jeho vedení, ležící na kulatém stole.

— Čti to, hochu, řekl Jeremiáš Mikuláš Séchard, obrať se od papíru k synovi a se syna na papír. Uvidíš, jak skvostnou tiskárnu ti odevzdávám.

— »Tři dřevěné lisy, upevněné železnými tyčemi, s deskami z litiny...«

— Zlepšení, které jsem provedl, řekl starý Séchard, přerušuje syna.

— »... se všim příslušenstvím, kameny na barvu, tampiony a stoly atd., šestnáct set franků!« Ale otče, řekl David Séchard, upustiv soupis, vaše lisy jsou dřeváky, které nemají ceny ani sto tolarů a které je třeba spáliti.

— Dřeváky? ... vykřikl starý Séchard, dřeváky? ... Vezmi soupis a sejděme! Uvidíš, pracují-li vaše vynálezy ohavného strojnictví jako staré dobré vyzkoušené stroje. Nemáš přece svědomí, abys urážel počestné lisy, které běží jako poštovní vůz a které budou sloužiti ještě po celý tvůj život bez nutnosti nejmenší opravy. Dřeváky! Ano, jsou to dřeváky, v nichž najdeš své živobytí! dřeváky, s nimiž pracoval tvůj otec dvacet let, a kterému pomohly udělati tě, čím dnes jsi.

Otec seběhl s kostrbatých, vyšlápaných a rozviklaných schodů, aniž spadl; otevřel dveře v průjezdu, které vedly do dílny, vrhl se k prvnímu ze svých lisů, potměšile vyčištěných a namazaných; ukázal silné, dubové postranice, vyleštěné učeněm.

— Není to skvostný lis? řekl.

Bylo tam o z n á m e n í s ň a t k u. Starý medvěd spu-

stil uzávěrku na válci a válec na desku, kterou vtlačil pod lis; pohnul pákou, rozvinul provaz, aby vytáhl opět desku, nadzvedl válec a uzávěrku s čílostí, jakou by tak byl učinil mladý medvěd. Lis, takto obsloužený, vydal tak pěkný sten, že byste byli řekli, že jest to hlas ptáka, který narazil na okno a odlétl.

— Je některý anglický lis s to dokázati to? ptal se otec užaslého syna.

Starý Sécharď spěchal na to ke druhému, ke třetímu lisu, na nichž provedl tutéž zkoušku se stejnou obratností. Na posledním z nich se objevilo jeho zraku, zakalenému vínem, místo, zanedbané učněm; opilec vzal cíp svého kabátu a zaklev řádně otíral je jako koňář, který uhlazuje srst koně na prodej.

— S těmito třemi lisy, Davide, můžeš vydělati bez faktora svých devět tisíc ročně. Ohražuji se, jakožto tvůj budoucí společník, proti tomu, abys je nahradil těmi prokletými litými lisy, které ničí písmo. Křičeli jste v Paříži o divech, když jste viděli vynález toho proklatého Angličana, nepřítele Francie, který chtěl založiti bohatství sleváren. Ach! Chtěli jste stanhoppy! děkuji za vaše stanhoppy, které stojí dva tisíce pět set franků, téměř dvakráte tolik, jako moje tři skvosty dohromady, a které vám strhají písmo svým nedostatkem pružnosti. Nejsm tak učený, jako ty, ale pamatuj si dobře: život stanhopů je smrtí písma. Tyto tři lisy ti budou dobře sloužiti, práce bude čistě provedena a angoulémští nebudou na tobě žádati více. Tiskni železem nebo dřevem, zlatem nebo stříbrem, nedají ti ani o haléř více.

— »Item, řekl David, pět tisíc liber písma z písmolijny pana Vaflarda...«

Vychovanec Didotů nemohl se zdržeti úsměvu při tomto jménu.

— Směj se, směj! Po dvanácti letech jest písmo ještě jako nové. To je přece písmolijec! Pan Vaflard jest počestný člověk, který dodává tvrdou hmotu, a pro mne jest nejlepším písmolijcem ten, ke kterému se chodí co nejdříve.

— »...Ceněných na deset tisíc franků, pokračoval

David. Deset tisíc franků, otče! Ale to je čtyřicet sous za libru a páni Didotové prodávají své nové cicero za pouhých třicet šest sous za libru. Vaše hřebíky mají jen cenu slitiny, deset sous za libru.

— Ty jmenuješ hřebíky spřežkové, rovné a okrouhlé písmo pana Gil'éa, kdysi knihtiskaře císařova, písma, která mají cenu šesti franků za libru, veledíla ryteckého umění, z nichž jest mnoho ještě netknutých, jak vyšly z kadlubů, hled!«

Starý Séchard sebral několik závitků plných druhů, kterých nebylo ještě užito a ukázal mu je.

— Nejseni učencem, neumím ani čísti, ani psát, ale vím dosti, abych uhodl, že písma domu Gilléova, byla otcem anglického písma tvých pánů Didotů. Hled, okrouhlé písmo, pravil, ukazuje na skříň a bera z ní M, okrouhlé cicero, které nebylo ještě předstiženo.

David upozoroval, že není možno přítí se s otcem. Bylo nutné vše přijmouti, nebo vše odmítnouti, mohl se rozhodnouti jen pro nebo proti. Starý medvěd pojal do soupisu i provazy na věšení. Nejmenší rámeček, destička, kbelíky, kameny a kartáče na mytí, vše bylo oceněno s úzkostlivostí lakomcovou. Celek činil třicet tisíc franků i s výsadou knihtiskařskou a zákaznictvem. David přemýšlel, je-li možno obchod uzavřít, či ne. Starý Séchard, vida syna zamklého nad obnosem, se znepokojil, neboť dával přednost prudké hádce před tichým souhlasem. Při takovýchto obchodech hádka jeví schopného obchodníka, který hájí svých zájmů. Kdo plácne na vše, říkal starý Séchard, neplatí nic. Vypočítával nicméně, slídě po myšlenkách svého syna, špatné nástroje, které jsou nutné k provozování knihtiskařství na venkově; vodil Davida postupně k lisu na hlazení, k lisu na ořezávání malých příležitostných prací a vynášel jejich užitečnost a pevnost.

— Staré stroje jsou vždy nejlepší, řekl. Měly by se v tiskařství platiti draže než nové, jako je tomu u zlato-tepcův.

Úžasné ozdoby, představující Hymeny, Amory, mrtvé, kteří pozvedali kameny svých náhrobků, tvoříce při tom

V nebo M, nestvůrné rámce s maskami pro divadelní návštěvní, se staly, účinkem výmluvnosti Jeremiáše Mikuláše, povzbuzené vínem, předměty nesmírné ceny. Řekl synovi, že zvyky venkovských lidí jsou tak pevně zakořeněny, že by se pokoušel nadarmo vnutiti jim nejpěknější věci. On sám, Jeremiáš Mikuláš Séchard se pokoušel prodávati kalendáře lepší než je Double Liégeois, tištěný na papíru, do kterého se balí cukr! E, synu, pravý Double Liégeois se těšil přednosti před nejnádhernějšími kalendáři. David pozná brzy význam této veteše, až to bude prodávati draže než nejnákladnější novotiny.

— Ach, ach, hochu, provincie jest provincie a Paříž jest Paříž. Přijde-li k tobě obyvatel z Houmeau, aby objednal oznámení svého sňatku, a vytiskneš-li mu je bez Amora s věnečkem, bude myslet, že není ženatý a vrátí ti je, uvidí-li tam pouze M, jako se dělá u tvých pánů Didotů, kteří jsou okrasou typografie, jichž vynálezy však nebudou uznávány v provincii dříve než za sto let. Uvidíš!

Velkodušní lidé jsou špatnými obchodníky. David byl z ostýchavých a něžných povah, které se děsí sporu a které ustoupí ve chvíli, kdy se jich protivník poněkud příliš bolestně dotkne. Jeho vznešené city a vláda, kterou starý opilec nad ním zachoval, ho činily ještě bezbrannějším, aby se přel s otcem o peníze, zejména proto, poněvadž se domníval, že má nejlepší úmysly, neboť přičítal s počátku hltavost po zisku náklonnosti, kterou choval starý tiskař ke svým strojům. Ale přece vzkřikl syn, vzpomenuv, že Jeremiáš Mikuláš Séchard dostal vše od vdovy Rouzeauové za deset tisíc franků v assignátech, a poněvadž za nynějších okolností třicet tisíc franků byla přemrštěná cena:

— Můj otče, vy mne dáváte!

— Já, jenž jsem ti dal život? ... řekl starý opilec, zvedaje ruce. Ale, Davide, jak oceňuješ výsadu? Víš, jakou má cenu O z n a m o v a t e l v y h l á š e k při deseti sous za řádek, což samo vyneslo pět set franků v předešlém měsíci? Otevři knihy, hochu, a spočítej, co vynášejí vy-

hlášky a oznámení prefektury, co vynášejí zakázky radnice a biskupství! Ty jsi lenoch, který nechce dopracovat se jmění. Smlouváš na koni, který tě může donést k nějakému pěknému panství, jako je Marsacké.

K tomuto soupisu byla připojena společenská smlouva mezi otcem a synem. Hodný otec pronajímal společnosti svůj dům za dvanáct set franků, ačkoliv jej koupil za pouhých šest tisíc livrů, a vyhrazoval si jednu ze světnic v podstřeší. Zisk se měl dělit na polovic, pokud nezplatí David Séchard třiceti tisíc franků; v den, kdy zaplatí tento peníz svému otci, se měl stát jediným vlastníkem tiskárny. David ocenil výsadu, zákaznictvo a časopis, aniž se zabýval stroji; počítal, že může zaplatit a přijal tyto podmínky. Otec, který byl zvyklý na úskočnost venkovanů a neznal povrchních výpočtů Pařížanů, se podivil tak rychlému rozhodnutí.

— Zbohatl můj syn? řekl si, anebo našel v této chvíli prostředek, aby mi nemusil zaplatit?

S touto myšlenkou se ho vyptával, aby se dověděl, přinesl-li peníze, které by byl přijal na částečné zaplacení. Zvědavost otcova probudila nedůvěru synovu. David zachoval úplné mlčení. Nazítří dal starý Séchard přenést učeně svůj nábytek, který chtěl dát odvézt na svůj statek povozy, jež se budou vracet prázdné, do světnice ve druhém poschodí. Odevzdal synovi tři pokoje v prvním poschodí úplně prázdné právě tak jako mu předal tiskárnu, aniž mu dal centimu na mzdu pro dělníky. Když David prosil otce, aby přispěl jakožto společník k nutnému vkladu pro společné provozování, starý tiskař činil, jako by nerozuměl. Nezavázal se, jak řekl, že dá peníze, když dával tiskárnu; učinil svůj vklad. Když na něho syn naléhal se svou logikou, odpověděl mu, že když on koupil tiskárnu od vdovy Rouzeauové, pomohl si z tísně bez jediného sou. Jestliže se to podařilo jemu, ubohému dělníkovi beze všech vědomostí, podaří se to žáku Didotů tím lépe. Ostatně David vydělával peníze pomocí svého vychování, placeného krvavým potem jeho starého otce; může jich tedy užít nyní.

— Co jsi dělal se svou mzdou? ptal se ho, vraceje se ke svému zvidání, aby si vysvětlil záhadu, kterou mlčení jeho syna nechalo nerozhodnutou večer.

— Nebylo mi živiti se? nekupoval-li jsem knih? odpověděl David rozhorleně.

— Ach, ty jsi kupoval knihy? Budeš činiti špatné obchody. Lidé, kteří kupují knihy, nejsou schopni je tisknouti, odpověděl medvěd.

David zakusil nejhorsího ze všech pokoření, totiž toho, které způsobuje ponížení otcovo; musel snéstí příval chatrných; plačtivých, zbabělých a obchodních důvodů, kterými vyslovil starý lakomec své odepření. Ponořil svou bolest do své duše, vida, že jest osamělý, bez opory, nacházeje vypočítavce ve svém otci, kterého chtěl z pouhé filosofické zvědavosti poznati důkladně. Namítl mu, že nikdy nežádal účtů z dědictví po matce. Nemělo-li toto dědictví býti účtováno na cenu tiskárny, mělo alespoň sloužiti ke společnému provozování.

— Jměním tvé matky, řekl starý Séchard, byla pouze její bystrost a krása!

Při této odpovědi uhodl David svého otce úplně, a pochopil, že by bylo třeba podniknouti nekonečný, nákladný a zneucfující spor, aby otec složil účet ze jmění matčina. Toto šlechetné srdce přijalo břímě, které na něm mělo spočinouti, neboť věděl, s jakými obtížemi uhradí své závazky ke svému otci.

— Budu pracovati, řekl si. Konec konců, budu-li se míti špatně, neměl se staroch též dobře. Nebudu-liž ostatně pracovati pro sebe?

— Zanechám ti poklad, řekl otec, znepokojený mlčením synovým.

David se ptal, jaký je to poklad!

— Marion, odpověděl otec.

Marion byla mohutná venkovská dívka, která byla nepostrádatelná pro provozování tiskárny: máčela papír, řezala jej, obstarávala pochůzky a kuchyni, prala, skládala papír s vozu, chodila vybíratí peníze a čistila tampony. Starý Séchard byl by z ní udělal sazeče, kdyby byla uměla čisti.

Otec odešel pěšky na svůj statek. Ačkoli byl velmi šťasten nad svým prodejem, skrytým pod jménem společnosti, pocítoval nepokoje nad způsobem, kterým mu mělo být zapláceno. Po nepokoji, způsobeném prodejem, přijde vždy neklid, jak se to uskuteční. Všecky vášně jsou v podstatě jezovitské. Tento člověk, který pohlížel na vzdělání jako na zbytečnost, se nutil, aby věřil ve vliv vzdělání. Ukládal svých třicet tisíc franků na pojem poctivosti, kterou vzdělání snad vypěstilo v jeho synovi. David, jakožto dobře vychovaný mladík, bude jistě pracovat do úmoru, aby mohl splnit své závazky, jeho vědomosti mu pomohou nalézt prostředky; ukázal, že je pln pěkného smýšlení, zaplatí! Mnozí otcové, kteří takto jednají, se domnívají, že jednají otcovsky, jako starý Séchard posléze se přesvědčil, co dospíval ke své vinici, ležící u Marsacu, malého města, vzdáleného čtyři míle od Angoulême. Tento statek, kde předešlý vlastník vystavěl pěkné obytné stavení, se rozšiřoval každým rokem od roku 1819, doby, kdy jej starý medvěd koupil. Zaměnil tam práci u tiskařského lisu za práci u lisu na víno a, jak říkal, zabýval se již dlouho vínem, aby se v tom dobře vyznal. V prvním roce po té, kdy se uchýlil na venkov, dělal otec Séchard starostlivý obličej nad svými réвовými tyčemi; neboť byl stále na své vinici, jako kdysi se zdržoval stále ve své dílně. Těchto neočekávaných třicet tisíc franků ho opíjelo ještě více, než mladé víno; přepočítával je v duchu. Čím méně mu peníze náležely, tím více toužil, aby je měl již v kapse. Proto často přiběhl z Marsacu do Angoulême, jsa tam přitahován svým nepokojem. Šplhal se po svahu skály, na jejímž vrcholku je položeno město, vstoupil do dílny, aby viděl, jak jeho syn pracuje. Lisy byly na svých místech. Jediný učeň, mající na hlavě papírovou čepici, čistil tampony. Starý medvěd slyšel sténati lis nad nějakým oznámením, poznával své staré písmo, pozoroval syna a faktora, jak čtou ve svých klecích knihy, které starý medvěd považoval za kartáčové otisky. Když byl poobědval s Davidem, vracel se na svůj statek do Marsacu, přežvykuje

své obavy. Lakomství má, právě tak jako láska, dar druhého zraku pro budoucí náhodnosti, tuší je, urychluje je. Když byl daleko od dílny, kde pohled na jeho stroje ho okouzloval, odnášeje jeho mysl do dnů, kdy hromadil jmění, shledával vinař u svého syna znepokojivé příznaky nečinnosti. Jméno Bratří Cointetové ho děsilo, viděl, že vítězí nad jménem Séchard a syn. Stařec věřil neštěstí. Tato předtucha byla správná: neštěstí se vznášelo nad Séchardovým závodem. Ale lakomci mají svého boha. Shodou nepředvídaných okolností měl tento bůh dopustiti, aby cena lichvářského prodeje vtekla do kapsáře opilcova. Hle, proč Séchardova tiskárna upadala přes všechny podmínky příznivého rozvoje. David, který byl lhostejný k náboženské reakci, kterou vyvolala Restaurace ve vládě, rovněž jako se nestaral o liberalismus, přidržel se nejškodlivější nestrannosti v politice i náboženství. Žil v době, kdy venkovští obchodníci byli nuceni přiznávat se k některému směru, aby měli zákaznictvo, neboť bylo nutno rozhodnouti se mezi zakázkami liberálů nebo royalistů. Láska, která vznikla v Davidově srdci, a jeho vědecké zaměstnání, jeho šlechetná povaha zabránily, aby měl chtivost zisku, která vyznačuje pravého obchodníka, a která by byla způsobila, že by byl zkoumal rozdíl, kterým se liší obchod v provincii od obchodu pařížského. Odstíny, tak určité na venkově, mizí v mohutném kypění Paříže. Bratří Cointetové počali se přidržovati mínění monarchického, zachovávali okázale posty, navštěvovali katedrálu, stýkali se s kněžstvem a tiskli první náboženské knihy, jichž potřeba se pocítovala. Cointetové takto získali přednosti v tomto výnosném odvětví, pomlouvali Davida Sécharda a obžalovali ho z liberalismu a atheismu. Proč zaměstnávají člověka, říkali, jehož otec byl vrahem v září roku 1792, opilcem, bonapartistou, starým lakomcem, který dříve či později zanechá hromady zlata? Oni byli chudí, měli na starosti rodiny, co David byl svobodný a bude značně bohatý; proto též pracuje jen když se mu zachce atd. Prefektura a biskupství skončily pod vlivem těchto

žalob na Davida tím, že dávaly tisknouti výhradně u bratří Cointetů. Brzy založili tito chtiví protivníci, povzbuzeni jsouce bezstarostností svého soupeře, druhý časopis pro vyhlášky. Stará tiskárna byla odkázána pouze na drobné práce a výtěžek listu pro vyhlášky se zmenšil o polovici. Závod Cointetů, obohacený značnými zisky na knihách náboženských a kostelních, nabídl brzy na to Séchardovům, že koupí jejich časopis, aby se nemusili dělit o krajské vyhlášky a soudní oznámení. Jakmile sdělil David tuto zprávu s otcem, přiřítit se starý vinař, ustrašený již postupem závodu Cointetů, z Marsacu na náměstí du Mûrier s prudkostí havran, který cítí mrtvoly na bojišti.

— Nech mne jednati s Cointety, nemíchej se do této záležitosti, řekl synovi.

Stařec uhodl brzy zájmy Cointetů, poděsil je chytrostí svých poznámek. Řekl, že jeho syn vyvádí hloupost, které zabrání přícházi.

— Na čem bude spočívati naše zákaznictvo, postoupí-li svůj časopis? Advokáti, notářové, všichni obchodníci z Houmeau jsou liberály; Cointetové chtěli uškoditi Séchardům, obžalovavše je z liberalismu, zachránili je takto sami; oznámení liberálů zůstanou Séchardům! Prodati časopis? Ale právě tak prodati stroje a výsadu.

Žádal tedy na Cointetech šedesáti tisíc franků za tiskárnu, aby nezničil svého syna; miloval svého syna, hájil svého syna. Vinař užíval svého syna jako venkované užívají svých žen; syn chtěl či nechtěl, dle návrhů, které vynucoval postupně od Cointetů; dovedl je až k tomu, ne bez obtíží, že nabídli dvaadvacet tisíc franků za Journal de la Charente. David však se měl zavázati, že nebude nikdy tisknouti jiného časopisu, ať jakéhokoliv, pod trestem třiceti tisíc franků odškodného. Tento prodej byl sebevraždou Séchardovy tiskárny; o to však vinař se nestaral. Po krádeži dojde vždy na loupež. Staroch počítal s tím, že užije těchto peněz k zaplacení svého dluhu a byl by dal Davida jako zástavu za dodržení úmluvy, aby je shrábnul, tím spíše, že tento obtížný syn měl právo na polovici tohoto ne-

čekaného pokladu. Na odškodněnou mu postoupil tento šlechtný otec tiskárnu, ale ponechal nájemné z domu na pověstných dvanácti stech franků. Od prodeje časopisu Cointetům přicházel stařec do města zřídka; předstíral svůj vysoký věk, ale pravý důvod byl ten, že měl málo zájmu na tiskárně, která mu již nenáležela. Nemohl však nicméně se zhostiti staré náklonnosti, kterou měl ke svým strojům. Když ho zavedly záležitosti do Angoulême, bylo by velmi nesnadno rozhodnouti, co ho lákalo více do jeho domu, jestli to byly jeho dřevěné lisy, či jeho syn, ke kterému přicházel, aby na oko žádal nájemného. Jeho bývalý faktor, který se stal faktorem u Cointetů, věděl, jak má souditi o této otcovské šlechtnosti; říkal, že tento vychytralý lišák si vyhrazuje takto právo, aby zasahoval do záležitostí svého syna tím, že se stává věřitelem s právem přednosti vzrůstáním dlužného nájemného.

Bezstarostnost Davida Sécharda měla příčiny, které osvětlí povahu tohoto mladého muže. Několik dnů po převzetí otcovy tiskárny setkal se s jedním ze svých přátel z koleje, který byl tehdy v nejkřutější bídě. Přítel Davida Sécharda byl mladík, starý asi jednadvacet roků, jménem Lucien Chardon, syn bývalého vrchního ranňojiče republikánského vojska, který byl propuštěn ze služby pro poranění. Příroda učinila pana Chardona otce chemikem a náhoda ho usadila v Angoulême jako lékárníka. Smrt ho překvapila uprostřed nutných příprav k výnosnému vynálezu, jehož objevem ztrávil vědeckou prací několik let. Chtěl vyléčiti všechny druhy dny. Dna jest nemocí bohatých, a boháči platí draze své zdraví, přijdou-li o ně. Proto též zvolil lékárník tuto úlohu mezi všemi, které se nabídly jeho úvahám. Zvěčnělý Chardon pochopil, maje voliti mezi vědou a empirismem, že pouze věda může pojistiti jeho bohatství; zkoumal tedy příčiny nemoci a založil svou léčbu na přesném způsobu života, který přizpůsobil různým letorám. Zemřel za svého pobytu v Paříži, kde se ucházel o schválení Akademie věd, a ztratil takto ovoce své práce. Lékárník, předvídaje své bohatství, nezanedbal

ničeho, co se týkalo výchovy jeho syna a dcery, takže vydržování rodiny pohlcovalo stále výtěžky jeho lékárny. Takto nejen, že zanechal své děti v bídě, ale k jejich neštěstí je vychoval v nadějích ve skvělou budoucnost, která zmizela jeho smrtí. Slavný Desplein, který ho ošetřoval, viděl ho umirati v záchvatech zuřivosti. Tato ctižádost měla původ v mocné lásce, kterou choval bývalý ranhojič ke své ženě, poslednímu potomku rodiny de Rubempré, kterou zázrakem zachránil před popravištěm roku 1793. Získal času tím, že řekl, že jest těhotná, aniž mladá dívka svolila k této lži. Vytvořiv si takto jakési právo, aby ji pojal za chof, oženil se s ní přes jejich vzájemnou chudobu. Jeho děti, jako všechny děti lásky, měly dědictvím pouze podivuhodnou krásu své matky, dar, tak často osudný, když jej provází bída. Tyto naděje, tyto práce, toto zoufalství, tak živě pročitěné, porušily silně krásu paní Chardonové, právě tak, jako pomalý úpadek v nedostatku změnil její mravy; ale její odvaha a odvaha jejích dětí se vyrovnala neštěstí. Ubohá vdova prodala lékárnu, umístěnou v Grand Rue v Houmeau, hlavním to předměstí města Angoulême. Cena, kterou obdržela za lékárnu, jí vynesla tolik, že si mohla zakoupiti rentu tří set franků, kterýžto peněz nestačil ani pro ni, ale ona i její dcera vžily se ve své postavení, aniž se za ně styděly, a chopily se práce za plat. Matka ošetřovala ženy v šestinedělí a její slušné jednání způsobilo, že byla jí dávána přednost před jinými v bohatých rodinách, kde se stravovala, aniž co stála své děti, vydělávajíc k tomu denně dvacet sous. Aby ušetřila svému synu nepříjemnost viděti svou matku v zaměstnání tak pokořujícím, přijala jméno paní Karolina. Ti, kdož vyžadovali jejích služeb, obraceli se na pana Postela, nástupce pana Chardona. Sestra Lucienova pracovala u susedky, ženy velmi počestné a vážené v Houmeau, která se jmenovala paní Prieurová a byla pradlenou jemného prádla; vydělávala asi patnáct sous denně. Dohlížela na dělnice a požívala v dílně jakési nadvlády, která ji poněkud povznášela nad třídu griset. Nepatrné výtěžky jejích práce, spolu se třemi sty

livrů renty paní Chardonové dosahovaly ročně výše asi osmi set franků, s čímž bylo těmto třem lidem se živiti, oblékati se a bydliti. Přísná spořivost této domácnosti činila, že tento peníz sotva dostačoval, jsa téměř úplně spotřebován Lucienem. Paní Chardonová a její dcera Eva věřily v Luciena, jako věřila žena Mahomedova ve svého manžela; jejich oddanost k jeho budoucnosti byla bezmezná. Tato ubohá rodina bydlila v Houmeau, v bytu, jenž se nalézal na konci vnitřního dvora, nad laboratoří a byl najat za velmi nepatrný peníz od nástupce pana Chardona. Lucien tam bydlel v bídne světnici v podstřeší. Lucien povzbuzován jsa otcem, který se vášnivě zabýval přírodními vědami a s počátku ho uváděl na tutéž dráhu, byl jedním z nejlepších žáků augoulémské koleje, kde byl ve třetí třídě, když tanu Séchard končil svá studia.

Když náhoda způsobila, že se tito dva spolužáci z koleje setkali, byl Lucien, který byl již znaven tím, že pil stále z hrubé číše bídy, na skoku, aby učinil nějaké zoufalé rozhodnutí, k jakému se odhodlává člověk, když mu je dvacet let. Čtyřicet franků měsíčně, které David dal velkodušně Lucienovi, nabídl mu zároveň, že ho zasvětil v úlohu faktora, ačkoliv faktora vůbec nepotřeboval, zachránilo Luciena před zoufalstvím. Svazky tohoto přátelství z koleje, takto obnovené, se staly brzy těsnějšími podobností jejich osudů a rozdílem jejich povah. Oba, majíce v duši mnoho bohatství, těšili se oné vysoké chápavosti, která staví člověka po bok všem výtečníkům, a zřeli se na dně společnosti. Tato nespravedlnost osudu byla mocným pojátkem a oba dospěli k poesii rozdílnými cestami. Ačkoliv byl Lucien určen k nejvyššímu badání v přírodních vědách, toužil vroucně po literární slávě, co David, kterého jeho hloubavý duch činil způsobilým pro poesii, se přikláněl ze záliby k exaktním vědám. Toto prohození úloh zrodilo jakési duševní bratrství. Lucien sdělil brzy s Davidem vyšší názory, které měl od svého otce, o užití vědy v průmyslu, a David upozornil Luciena na nové cesty, na které se měl v literatuře obrátiti, aby si dobyl jména

a jmění. Přátelství těchto dvou mladíků se stalo v málo dnech jednou z vášní, které vznikají toliko při konci jinosti. David uzřel brzy krásnou Evu a zamiloval se do ní, jak se zamilují melancholičtí a rozjímaví duchové. *Et nunc et semper et in secula seculorum* liturgie jest heslem těchto vznešených a neznámých básníků, jichž díla se skládají z velkolepých epopéjí, stvořených a zaniklých mezi dvěma srdci! Když milenec byl vnikl v tajemství nadějí, které matka a sestra Lucienova vkládaly do krásného čela básníkovy, když poznal jejich slepou oddanost, shledal, že je sladké přiblížit se ke své milence tím, že by sdílel její oběti a naděje. Lucien se stal vyvoleným bratrem Davidovým. David přeháněl, jako přemrštěnci, kteří chtějí býti královštější krále, víru, kterou chovala matka a sestra Lucienova v jeho genia, hýčkal ho, jako hýčká matka děcko. Při jednom z hovorů, za kterého probírali jako všichni mladí lidé, kteří jsou stísněni nedostatkem peněz, jenž jim vázal ruce, prostředky, kterými by se dopracovali v krátkém čase jmění, a třásli všemi stromy, otrhanými již těmi, kdož přišli dříve, aniž setřásli ovoce, vzpomněl si Lucien na dvě myšlenky, vyslovené jeho otcem. Pan Chardon mluvil o prostředku, jak zmenšiti cenu cukru na polovici užitím nové chemické síly a snížití o tolikéž cenu papíru tím, že by se dovážely z Ameriky rostlinné látky, podobné těm, kterých užívají Číňané a které byly laciné. David, který znal důležitost této otázky, projednávané již u Didotů, chopil se této myšlenky, vida v ní jmění a považoval Luciena za dobrodince, jemuž nikdy nemůže splatiti dluhu. Každý uhodne, jak myšlenky, které ovládaly oba přátele a jejich vnitřní život, je činily nezpůsobilými k řízení tiskárny. Séchardova tiskárna měla daleko k tomu, aby vynášela patnáct až dvacet tisíc franků jako tiskárna bratří Cointetů, tiskařů a knihkupců biskupství, majitelů časopisu *Courrier de la Charente*, toho času jediného v kraji, a nesla sotva tři sta franků měsíčně, z kterých bylo nutno hraditi služné faktorovi, plat Marionin, daně a nájemné, což omezovalo Davida na

sto franků měsíčně. Lidé čilí a přičinliví by byli obnovili písmo, zakoupili železné lisy, a byli by si opatřili od pařížských knihkupců práce, které by byli tiskli za nízkou cenu; ale pán i faktor se spokojovali, utápějíce se v úmorném duševním zaměstnání, pracemi, které jim dávali jejich poslední zákazníci. Bratři Cointetové poznali posléze povahu a zvyky Davidovy, nepomlouvali ho již; moudrá politika jim naopak radila, aby nechali živořiti tuto tiskárnu a aby ji udržovali v počestné prostřednosti, aby se nedostala do rukou nějakého obávaného protivníka; posílali tam sami drobné práce, zvané příležitostné. Takta žil David Séchard, aniž toho věděl, obchodně řečeno, toliko obratnými výpočty svých konkurentův. Cointetové jednali, jsouce šťastni tím, co jmenovali jeho bláznovstvím, vůči němu dle zdání přímo a upřímně; ve skutečnosti však jednali, jako jedná ředitelství poštovní dopravy, když líčí soutěž, aby se vyvarovala skutečné soutěže.

Zevnějšek Séchardova domu byl v souladu se špiřtávu lakotou, která panovala uvnitř, kde starý medvěd nikdy nic neopravil. Děšř, slunce, nečas všech období dodaly vratům do průjezdu vzhledu starého kmene stromu, tak byly rozbrázděné nestejnými šřterbinami. Zdálo se, že průčelí, které bylo špatně vystavěné z kamene a cihel, pomísených bez souladu, se prohýbá pod tíhou červotočivé střechy, obtížené křivými taškami, kterými jsou pokryté všecky střechy na jihu Francie. Rozežraná okna byla opatřena nesmírnými okenicemi, udržovanými silnými příčkami, kterých vyžaduje teplota podnebí. Bylo by bývalo nesnadné najíti v celé Angoulême dům tak rozpraskaný, jako byl tento dům, který stál toliko mocí malty. Představte si tuto dílnu, syětlou na dvou koncích, tmavou v prostředku, její stěny, pokryté návěštími, špinavé dole od dotyků dělníků, kteří se o ni otírali třicet let, výzbroj provazů na stropě, sloupy papírů, staré lisy, hromadu kařmenů pro zatěžování smocěného papíru, řadu skříní s písmem a na konci dvě klece, v nichž se zdržovali, v jedné pán a ve druhé faktor: pochopíte pak život těchto dvou přátel.

Roku 1821 v prvních dnech května stáli David a Lucien u okna, obráceného do dvora, ve chvíli, kdy o druhé hodině jejich čtyři nebo pět dělníků opustilo dílnu, jdouce k obědu. Když viděl pán učně, že zavírá dvěře se zvonkem, které vedly na ulici, odvedl Luciena na dvůr, jako by mu byl nesnesitelný zápach papíru, barev, lisů a starého dřeva. Oba usedli pod loubí, odkud jejich zrak mohl viděti, kdyby někdo vstoupil do dílny. Sluneční paprsky, které si pohrávaly v révoví, tvořícím loubí, laskaly oba básníky, oblévajíce je světlem jako svatozáří. Odlišnost, která byla způsobena protivami těchto dvou povah a postav, vynikala tak silně, že by byla svedla štětec velkého malíře. David měl tvary, které příroda dává bytostem, určeným pro velké zápasy, vnější či tajné. Jeho široké poprsí bylo rozloženo v široká ramena, která souhlasila s plností všech jeho tvarů. Jeho obličej, tmavé zdravé barvy, široký, podepřený silným krkem a obklopený bujným houštím černých vlasů, podobal se za prvního pohledu obličejí kanovníků, o kterých pěl Boileau, ale za bližšího zkoumání vám prozradil svými vráskami silných rtů, svým důlkem na bradě, tvarem čtyřhranného nosu ukončeného neklidnou ploškou a zejména očima, trvalý plápol jediné lásky, bystrost myslitelovu, vroucí melancholii ducha, který mohl obsáhnouti dvě protilehlé strany obzoru, vniknouti do všech jeho záhybů, ducha, který si snadno zošklivil ideální rozkoši, osvětluje je jasným světlem analyzy. Jestli jste uhodli v tomto obličejí záři genia, který se vznáší, zřeli jste tu též popel po výbuchu sopky; naděje se tam prostírala na hlubokém pocitu společenské nicoty, v níž udržuje nízký rod a nedostatek jmění tolik povýšených duchů. Vedle ubohého tiskaře, kterému jeho povolání, ačkoliv je tak blízké vzdělanosti, se hnusilo až k dávení, vedle tohoto Siléna, opřeného těžce o sebe, který pil dlouhými doušky z číše vědy a poesie a opíjel se tím, aby zapomenul na nepříjemnosti venkovského života, seděl Lucien v půvabné poloze, kterou našli sochaři pro indického Baccha. Jeho obličej měl vznešenost linií antické

krásky; bylo tu řecké čelo a nos, sametová běl žen, oči až černé, jak byly tmavě modré, oči plné lásky, jejichž běl zápasila s čistotou dětských očí. Tyto krásné oči byly zastíněny obočím, jakoby narýsovaným čínským štětcem, a vroubeny dlouhými, kaštanovými brvami. Podél tváří zářilo hedvábné chmýří, jehož barva odpovídala barvě plavého vlasu, který se kadeřil přirozeně. Božská něžnost vydychovala z jeho zlatě bílých spánků. Neporovnatelná ušlechtilost byla vtištěna na jeho krátké bradě, která se nenáhle zvedala. Úsměv smutného anděla bloudil na jeho korálových rtech, jichž krása byla zvýšena krásnými zuby. Měl ruce urozeného člověka, ruce půvabné; při jediném pohybu jich měli muži poslechnouti a takové ruce ženy rády líbají. Lucien byl štíhlý a prostřední postavy. Muž, hledě na jeho nohy, bylby ho považoval za přestrojenou mladou dívku tím spíše, poněvadž jako většina chytrých, abychom neřekli vychytralých, mužů, měl bedra podobná bokům ženy. Tato známka, jež klame zřídka, byla pravá u Luciena, kterého náklonnost jeho nepokojného ducha zaváděla často, když rozbíral stav společnosti své doby, na cesty zkaženosti, která jest vlastní diplomatům, věřícím, že úspěch ospravedlňuje každý prostředek, i když je sebe hanebnější. Jedno z neštěstí, kterým podléhají velké inteligence, je, že chápou mocně vše, neřesti právě tak jako ctnosti.

Tito dva mladí lidé posuzovali společnost tím svrchovaněji, čím se nalézali hlouběji, neboť zneuznaní lidé se mstí za poníženost svého postavení výsostí svého pohledu. Ale jejich zoufalství bylo tím trpčí, čím rychleji kráčeli, kam je vedl jejich skutečný osud. Lucien mnoho četl, mnoho srovnával; David mnoho myslil, mnoho uvažoval. Přes zdání mocného a venkovského zdraví byl tiskař melancholický a chorobný duch, pochyboval o sobě, co Lucien, nadaný podnikavým, ale vrtkavým duchem, měl odvalu, která nesouhlasila s jeho měkkou, téměř křehkou postavou, plnou ženských půvabů. Lucien měl v nejvyšším stupni gaskoňskou povahu, smělou, statečnou a dobrodružnou, povahu, která si zveličuje

dobro a zmenšuje zlo, která neustoupí před pokleskem, je-li z něho zisk, a která se směje neřesti, činí-li si z ní žebřík. Tyto náklonnosti ctižádostivcovy byly tehdy potlačeny krásnými illusemi mládí, vřelostí, která ho vedla ke šlechetným prostředkům, kterých užívají lidé zamilovaní do slávy přede všemi ostatními. Srazil se doposud toliko se svými touhami a ne s nesázemi života, se svou mocí a ne se zbabělostí lidí, což jest osudným příkladem pro vrtkavé duchy. David obdivoval Luciena, jsa mocně sváděn skvělostí jeho ducha, při čemž opravoval omyly, ve které ho uvrhala francouzská prudkost. Tento přesný člověk měl bázlivou povahu, která nesouhlasila s jeho silnou tělesnou soustavou, ale nepostrádal tvrdošíjnosti lidí ze Severu. Viděl-li všechny nesáze, sliboval si, že je přemůže, aniž se dá odstrašiti, a měl-li pevnost ctnosti, skutečně apoštolské, mírnil ji vlídností nevyčerpatelné shovívavosti. V tomto přátelství, již dávném, jeden z obou miloval se zbožňováním, a to byl David. Proto též Lucien poroučel jako žena, která ví, že je milována. David poslouchal s radostí. Tělesná krása jeho přítele dovolovala nadvládu, kterou přijímal, shledávaje, že sám je těžkopádný a všední.

— Tahounovi náleží trpělivé orání, ptáku bezstarostný život, říkal si tiskař. Já budu tahounem, Lucien orlem.

Asi od tří let spojili tedy oba přátelé své osudy, které měly býti tak skvělé v budoucnosti. Čtli znamenitá díla, která se objevila na literárním a vědeckém obzoru od doby, kdy nastal mír, díla Schillerova, Goethova, lorda Byrona, Waltera Scotta, Jean-Paula, Berzéliova, Davyova, Curierova, Lamartinova atd. Ohřívali se u těchto mocných ohňů, pokoušeli se o díla potracená nebo podjatá, opuštěná a znova podjatá se zápalem. Pracovali neustále, aniž unavili nevyčerpatelných sil mladosti. Zapomínali, jsouce stejně chudí, ale šířící láskou k umění a vědě, na přítomnou bídu a zaměstnávali se stavbou základů své slávy.

— Víš, Luciene, co jsem dostal z Paříže? řekl tiskař bera z kapsy malý svazek v 18. Poslouchej!

David četl, jak dovedou čisti básníci, idyllu Andréa

Chéniera, nazvanou *Ne ère*, pak onu o *Mladém nemocném*, potom elegii na sebevraždu, tu, jež je psána po starodávném vkusu, a dvě poslední básně.

— Hle, jaký jest André de Chénier! zvolal Lucien několikrát. Uvádí v zoufalství, opakoval již po třetí, když David, který byl příliš dojat, aby byl mohl pokračovati, mu přepustil knihu.

— Básník, objevený básníkem! řekl uzřev podpis pod předmluvou.

— Chénier, pravil David, se domníval, když byl napsal tuto knihu, že již nic nenapsal, co by stálo za uveřejnění.

Lucien četl epickou báseň *Slepec* a několik elegií. Když přišel na verš:

»Zda v světě štěstí je, když ti ho neměli?«

políbil knihu a oba přátelé plakali, neboť oba milovali až ke zbožňování. Listy révoví nabyly barvy, staré zdi domu, rozpukané, křivé a rozryté všemi směry, se pokryly, jakoby se jich dotknula víla kouzelným proutkem, žlábkováním a plochými reliefy a nesčetnými arcidíly, nemožno říci jaké architektury. Obraznost rozsela své květy a rubíny po malém tmavém dvoře. Kamilla Andréa Chéniera se změnila pro Davida v jeho zbožňovanou Evu a pro Luciena ve vznešenou dámu, které se dvořil. Poesie rozestřela velkolepé záhyby svého hvězdnatého roucha po dílně, kde se ušklíbalí medvědi a opice knihtiskárny. Pět hodin odbilo, ale oba přátelé nepocífovali ani hladu ani žízně; život se jim změnil ve zlatý sen, měli všecky poklady země u svých nohou. Pohlíželi na část modravého obzoru, kam ukazuje prst Naděje těm, jejichž život je pohnutý, a jimž říká její sirénin hlas: »Jděte, leťte, uniknete nehodám v tomto prostoru, plném zlata, stříbra a azuru.« V tomto okamžiku otevřel učeň, jménem Cérizet, výrostek, kterého David povolal z Paříže do Angoulême, malé zasklené dveře, vedoucí z dílny na dvůr, a ukázal na oba přátele neznámému pánu, který se k nim blížil s pozdravem.

— Pane, řekl Davidovi, vyjímaje z kapsy ohromný sešit, hle, pojednání, které bych rád dal vytisknouti; mohl byste mi vypočísti, kolik to bude státi?«

— Netiskneme, pane, tak velkých rukopisů, odpověděl David, aniž pohlédl na sešit; obraťte se na pány Cointety.

— Vždyť máme velmi pěkné písmo, které by se asi hodilo, poznamenal Lucien, bera rukopis. Buďte tak laskav, přijďte zítra a nechte nám zde své dílo, abychom rozpočetli výlohy tisku.

— Nemám-li cti mluvití s panem Lucienem Chardonem? ...

— Ano, pane, odpověděl faktor.

— Jsem šťasten, pane, řekl spisovatel, že jsem se setkal s mladým básníkem, který má před sebou tak krásnou budoucnost. Jsem poslán paní de Bargeton.

Lucien se zarděl, když uslyšel toto jméno, a vykřikl několik slov, aby vyjádřil díky za zájem, který mu projevovala paní de Bargeton. David si povšiml zardění a zmatku svého přítele, kterého nechal hovořiti s venkovským šlechticem, spisovatelem pojednání o chovu bource hedvábníka, jež hnala ješitnost, aby je dal vytisknouti, by je mohli čísti jeho druhové ze zemědělské jednoty.

— Nuž, Luciene, řekl David, když šlechtic odešel, miluješ snad paní de Bargeton?«

— Vášnivě!

— Předsudky však vás dělí více, než kdyby ona byla v Pekingu a ty na Groenlandu.

— Vůle dvou milenců vítězí nade vším, řekl Lucien, klopě zrak.

— Zapomeneš na nás, odpověděl bojácný milenec krásné Evy.

— Možná naopak, že jsem ti obětoval svou milenku, zvolal Lucien.

— Co tím chceš říci?

— Řekl jsem jí, přes všecku svou lásku, přes různé výhody, které mne zvou, abych se u ní usadil, že tam již nepříjdu vůbec, jestli nepřijme též člověka, jehož

schopnosti jsou větší mých, jehož budoucnost jest slavná, jestli nepřijme též Davida Séchara, mého bratra, mého přítele. Mám snad odpověď doma. Ale ačkoli je na dnešní večer pozvána veškerá šlechta, aby vyslechla mne čisti verše, nepůjdu již nikdy k paní de Bargeton, je-li odpověď zamítavá.

David stiskl Lucienovi mocně ruku, když si byl dříve osušil oči. Bilo šest hodin.

— Eva bude znepokojena, s bohem, řekl náhle Lucien.

Odešel rychle, zanechávaje Davida v plen jednomu z oněch pohnutí ducha, jakých lze pocítiti tak úplně jen v jeho věku, a zejména v postavení, v němž se nalézaly tyto dvě mladé labuti, jimž život na venkově ještě nepřistříhal křídel.

— Zlaté srdce! zvolal David, provázeje zrakem Luciena, který šel přes dílnu.

Lucien sestupoval do Houmeau krásnou třídou de Beaulieu, ulicí du Minage a branou Svatého Petra. Uvědomte si, že na této cestě stál dům paní de Bargeton, a víte, proč šel nejdlejší cestou. Zakoušel tolik radosti, když šel pod okny této ženy, i když o tom nevěděla, že již dva měsíce se nevracel do Houmeau branou paletskou.

Když došel pod stromy na třídě de Beaulieu, pozoroval vzdálenost, která dělila Angoulême od Houmeau. Místní mravy vystavěly morální hradby, nesnadněji překročitelné, než byly svahy, po kterých sestupoval Lucien. Mladý ctižádostivec, který se uvedl do domu pana de Bargeton, položiv slávu mezi město a předměstí jako visutý most, byl znepokojen nad rozhodnutím své milenky, jako milec, který se obává nemilosti, když se byl pokusil rozhojnit svou moc. Tato slova se budou zdáti nejasnými těm, kdož nepoznali ještě mravů, vlastních městům, která se dělí na město horní a spodní; je tím spíše nutné podati zde vysvětlení o Angoulême, poněvadž toto vysvětlení pomůže pochopiti paní de Bargeton, jednu z nejdůležitějších osob tohoto vyprávění.

Angoulême je staré město, vystavěné na vrcholku skalin, tvaru homole cukru, která vyniká nad planiny,

kterými se vine Charente. Tato skála se pojí, na straně k Périgordu, k dlouhému pahorku, který ukončuje náhle na cestě z Paříže do Bordeaux, tvoříc jakési předhoří, obklopené třemi malebnými údolímí. Důležitost, kterou mělo toto město v dobách náboženských válek, dosvědčují jeho valy, brány a zbytky pevnosti umístěné na vrcholu skaliska. Jeho poloha je činila dříve strategickým bodem stejně cenným pro katolíky jako pro kalvinisty, ale jeho síla starších dob tvoří jeho dnešní slabost; jeho hradby a příliš prudký svah skály, které mu brání, aby se rozšířilo směrem k řece, je odsoudily k nejmůtnější nehybnosti. V době, kdy se tam odehrával tento příběh, pokoušela se vláda rozšířit město směrem k Périgordu a vystavěla podél pahrbku palác prefektury, námořnickou školu a vojenské budovy, připravujíc takto půdu. Ale obchod ji předešel na jiné straně. Od drahé doby se zvětšilo předměstí Houmeau, jako záhon pečárek u úpatí skály na březích řeky, podél níž vede hlavní cesta z Paříže do Bordeaux. Každý zná slávu angoulêmeckých papíren, které se usadily již od tří století ve značném počtu na řece Charente a na jejích přítocích, kde našly potřebný spád vody. Stát založil v Ruellu svou největší továrnu na lití děl pro námořnictvo. Povoznictví, pošta, hostince, kolářské závody, podniky pro dopravu osob, všeska řemesla, která žijí ze silnice a řeky, se seskupila pod Angoulême, aby se vyvarovala nesnází, které skýtá přístup k němu. Koželužny, prádelny, všeska řemesla, která potřebují vody, zůstala přirozeně u řeky; sklady pálenky, skladiště všech surovin, které se dopravují po vodě, zkrátka všecek průvoz zboží vroubil řeku svými budovami. Předměstí Houmeau se stalo takto čilým a zámožným městem, druhou Angoulême, na které žárlilo hořejší město, kde zůstaly vládní úřady, biskupství, soud a šlechta. Tak bylo Houmeau přes všesku svou činnou a vzrůstající moc pouhým příslušenstvím města Angoulême. Nahoře šlechta a moc, dole obchod a peníze; dvě společenská pásma, která soupeří stále a všude; je nesnadné uhodnouti, které město nenávidí více soupeře. Restaurace přiostrčila od devíti let

tento stav, který byl dosti klidný za Císařství. Většina domů hořejší Angoulême jest obývána buď šlechtickými nebo starobylými měšťanskými rodinami, které žijí ze svých příjmů a tvoří jakýsi národ praobyvatelů, do kterého se cizinci nikdy nepřijímají. Jen s obtíží se podaří rodině, přistěhovalé z některé sousední krajiny, obývali tam dvě stě let a spojili se sňatkem s některou z původních rodin, že je přijata mezi ně; domorodcům se zdá, že se přistěhovala včera. Prefekti, správcové hlavního berního úřadu, úředníci, kteří se tam vystřídali za čtyřicet let, se pokoušeli civilisovati tyto staré rodiny, přikrčené na jejich skále, jako nedůvěřiví havrani: rodiny přijaly pozvání na jejich zábavy a hostiny, ale stále odmítaly přijímat je u sebe. Tyto posměvačné, pomlouvačné, žárlivé a lakomé rodiny se žení a vdávají mezi sebou, sráží se v hustý šik, aby nedopustili nikomu ani vstoupiti ani vystoupiti; neznají výtvorů moderního přepychu; poslati dítě do Paříže jim znamená chtíti je zkaziti. Tato opatrnost kreslí zaostalé mravy a zvyky těchto rodin, zachvácených nerozumným royalismem, spíše náčichlých pobožnůstkářstvím, než nábožných, které žijí v nehybnosti jako jejich město a jeho skála. Angoulême se těší v přilehlých krajích značné pověsti pro vzdělání, kterého tam lze nabýti. Sousední města tam posílají své dcery do ústavů a klášterů. Lze snadno pochopiti, do jaké míry má vliv kastovnictví na city, které dělí Angoulême od Houmeau. Obchod je bohatý, šlechta jest obecně chudá. Mstí se na sobě vzájemně opovržením, které je stejné na obou stranách. Měšťáctvo angoulémské přijímá tento zápas za svůj. Obchodník z hořejšího města řekne s nevyjádřitelným přízvukem o kupci z předměstí: »Je to člověk z Houmeau!« Restaurace, načrtši postavení šlechty ve Francii a poskytši jí naději, které se nemohly uskutečniti bez všeobecného převratu, rozšířila morální vzdálenost, která dělila Angoulême od Houmeau, ještě mocněji než místní vzdálenost. Šlechtická společnost, spojená tehdy s vládou, stala se tam ještě výlučnější než kdekoliv jinde ve Francii. Obyvatel předměstí Houmeau podobal se téměř pariovi. Z to-

ho vznikaly ony tlumené a hluboké nenávisti, které dodaly strašlivé jednomyslnosti povstání roku 1830 a zničily prvky trvalého společenského stavu ve Francii. Vyzyvavost dvorní šlechty odvrátila venkovskou šlechtu od trůnu, právě tak jako tato šlechta se zbavila náklonnosti měšťanstva urážkami jeho ješitnosti. Člověk z Houmeau, syn lékárníkův, uvedený k paní de Bargeton, byl tedy jakousi malou revolucí. Jací byli jeho spisovatelé? Lamartine a Viktor Hugo, Kazimír Delavigne a Canalis, Béranger a Chateaubriand, Villemain a M. Aignan, Soumet a Tissot, Étienne a Davrigny, Benjamin Constant a Lamennais, Cousin a Michaud, krátce všecka stará, právě tak jako mladá slavná jména literatury, liberálové i royalisté. Paní de Bargeton milovala umění a literaturu, kterýžto výstřední vkus, kterýžto bláznovství vzbuzovalo v Angoulême hluboké politování; je však nutné toto bláznovství ospravedlniti nárysem života této ženy, která se narodila, aby se stala slavnou, a zůstala ve stínu osudnými okolnostmi, ženy, jejíž vliv rozhodl osudy Lucienovy.

Pan de Bargeton byl pravnukem porotce v Bordeaux, jménem Mirault, povýšeného do šlechtického stavu za dlouholeté zastávání tohoto úřadu za Ludvíka XIII. Za Ludvíka XIV byl jeho syn, stavší se Miraultem de Bargeton, důstojníkem gardy a oženil se tak bohatě, že za Ludvíka XV byl jeho syn jmenován pouze a výhradně panem de Bargeton. Tento pan de Bargeton, vnuk pana Miraulta, porotce, si zakládal tolik na tom, aby se choval jako dokonalý šlechtic, že prohýřil celé jmění rodiny a zkazil takto její budoucnost. Dva z jeho bratří, prastrýcové nynějšího pana de Bargeton, se stali obchodníky, takže jsou dnes Miraultové mezi obchodníky v Bordeaux. Poněvadž statek pana de Bargeton, ležící v Angoumois, podléhal lénu Rochefoucauldů a byl svěřenský, právě tak jako dům v Angoulême, kterému se říkalo palác pánů de Bargeton, zdědil vnuk pana de Bargeton, Jedlíka, tyto dva majetky. V roce 1789 ztratil svá výnosná práva a měl pouze příjmy svého statku, který vynášel asi deset tisíc livrů ročně. Kdyby byl jeho děd ná-

sledoval zářivého příkladu pana de Bargeton I a II, mohl býti pan de Bargeton V, kterého je možno nazvati Němým, markýzem de Bargeton; byl by se spojil sňatkem s některou mocnou rodinou a byl by se stal vévodou a členem panské sněmovny jako tolik jiných; kdežto r. 1805 byl za těchto okolností velmi povděčen, když pojal za choť slečnu Marii Louisu Anais de Nègrepelisse, dceru šlechtice, dávno zapomenutého, žijícího na svém statečku, ačkoliv náležel mladší větvi jednoho z nejstarších rodů jižní Francie. Mezi rukojmími svatého Ludvíka byl jeden z rodu de Nègrepelisse; ale náčelník starší větve nosí slavné jméno d'Espard, nabyté za Jindřicha IV, sňatkem s dědičkou tohoto rodu. Tento šlechtic, mladší syn mladšího syna, žil na statku své ženy, malém to panství u Barbezieux, které podivuhodně spravoval; chodil prodávati své obilí na trh, páčil sám pálenku a smál se posměškům, jen když hromadil toлары a mohl čas od času zvětšiti své panství. Okolnosti, dosti vzácné na zapadlém venkově, vnukly paní de Bargeton zálibu v hudbě a literatuře. Za revoluce se skrýval v zámečku escarbaském jakýsi abbé Niollant, nejlepší žák abbéa Roze, a přinesl tam své knihy a sešity hudby. Zaplatil štědře pohostinství starého šlechtice, vychovav mu jeho dceru Anais, kterou jmenovali zkráceně Nais, která bez této náhody by byla ponechána sama sobě, aneb ještě nešťastnější náhodou nějaké špatné komorné. Abbé byl nejen hudebníkem, ale měl rozsáhlé znalosti literatury; uměl italsky a německy. Naučil slečnu de Nègrepelisse těmito dvěma jazykům a kontrapunktu; vykládal jí velká díla písemnictví Francie, Italie a Německa, a hrál s ní hudbu všech mistrů. Posléze, aby přemohl nečinnost samoty, ke které ho odsuzovaly politické události, naučil ji řecky a latinsky a poskytl jí jakéhosi pojmu o přírodních vědách. Přítomnost matčina nepřekážela této mužské výchově u mladé dívky, která byla venkovským životem již příliš zvyklá na nezávislost. Abbé Niollant, muž nadšený a poetický, byl zejména pozoruhodný duchem, vlastním umělcům, který snad má mnoho cenných vlastností, který však se pozvedá nad měšťácké

smýšlení volností úsudku a rozsáhlostí svých posudků. Dosáhne-li tento duch ve společnosti odpuštění za svou odvahu, pro svou původní hloubku, může býti v životě soukromém škodlivý pochybeními, která vnukne. Abbéovi nechybělo odvahy, jeho smýšlení bylo tedy nakažlivé pro mladou dívku, u které vzněty, přirozené mladým děvčatům, byly podporovány venkovskou osamoceností. Abbé Niollant sdělil svou smělost zkoumání a svou snadnost posudku se svou žákyní, aniž pomyslel, že tyto vlastnosti, které jsou tak potřebné muži, se stávají chybami u žen, určených pro pokorná zaměstnání matky rodiny. Ačkoliv abbé doporučoval své žákyni neustále, aby byla tím roztomilejší a skromnější, čím rozsáhlejší byly její vědomosti, nabyla slečna de Nègrepelisse o sobě znamenitého mínění a pojala mocné opovržení k lidstvu. Nevídac kol sebe jiných, než podřízených a lidí, kteří spěchali, aby jí poslouchali, měla vysokomyslnost velké dámy, aniž měla něžných lstí její zdvořilosti. Měla neštěstí, že se nesetkala, poněvadž ubohý abbé, který obdivoval v ní sebe, jako tvůrce svého díla, lichotil všem jejím ješitnostem, s nikým, kdo by jí byl pomohl, aby se posoudila. Nedostatek společnosti jest jedna z největších závad života na venkově. Tím, že se nepřináší jiným malých obětí, vyžádaných chováním a úborem, ztrácí se zvyk ostýchat se před druhým. Vše se v nás tedy zvrhá, zevnějšek i duch. Smělost myšlenek slečny de Nègrepelisse, přešla, nejsouc potlačována obcováním se společností, v její způsoby, v její pohled; měla nenucené chování, které se zdá s počátku původní, které však sluší toliko ženám dobrodružného života. Takto tato výchova, jejíž drsný povrch by se byl uhladil ve vyšších společenských vrstvách, ji nutně činila směšnou v Angoulême, jakmile její obdivovatelé ustali zbožňovati její omyly, které jsou půvabné toliko v mládí. Co se týkalo pana de Nègrepelisse, byl by dal všechny knihy své dcery, aby zachránil nemocného vola, neboť byl tak lakomý, že by jí nebyl povolil ani dvou haléřů nad příjem, na který měla právo, i kdyby bylo běželo o zakoupení maličkosti sebe potřebnější k její výchově. Abbé zemřel r. 1802 před

sňatkem svého drahého děcka, před sňatkem, od kterého by byl bezpochyby zrazoval. Starý šlechtic shledal, když abbé byl mrtev, že mu jeho dcera značně překáží. Cítil, že je příliš sláb, aby mohl podstoupiti zápas, který musil vypuknouti mezi jeho lakotou a neodvislým duchem jeho dcery, jsoucí bez zaměstnání. Nais, jako všechny mladé dívky, které vybočily z vyměřené cesty, kterou se mají ubírat ženy, posoudila manželství a nestála o ně. Pocífovala necht k tomu, aby podřídila svou inteligenci a osobu muži bez ceny a velikosti, s jakými se stýkala. Chtěla poroučeti a měla poslouchati. Nebyla by váhala, majíc na vybranou mezi poslušenstvím hrubých rozmarů ducha, který by jí netrpěl jejích choutek, a útekem s milencem, který by se jí byl líbil. Pan de Nègrepelisse byl ještě dosti šlechticem, aby se obával nerovného sňatku. Rozhodl se, jak činí mnoho otců, že vdá svou dceru, méně pro ni, než pro svůj klid. Bylo mu třeba šlechtice neb aristokrata, který by nebyl příliš chytrý, který by by neschopen příti se o účet ze jmění, ježž chtěl složiti jakožto poručník, šlechtice, který by neměl příliš ducha a vůle, aby Nais mohla se chovati dle svých rozmarů, a dosti nezištného, aby jí pojal za chof bez věna. Jak nalézti však zetě, který by vyhovoval stejně otci jako dceři? Takový zeť byl výjimkou mezi zeti. Pan de Nègrepelisse zkoumal muže z okolí z tohoto dvojího hlediska a shledal, že pan de Bargeton jest jediný, který odpovídá jeho požadavkům. Pan de Bargeton, čtyřicátník, značně poškozený zábavami lásky v mládí, byl obviňován z pozoruhodné neschopnosti ducha; zbývalo mu však dosti dobrého smyslu, aby mohl spravovati své jmění, a dosti uhlazenosti, aby mohl pohybovati se v angoulêmejské společnosti, aniž prováděl neobratností neb hloupostí. Pan de Nègrepelisse vysvětlil zcela bez obalu své dceři negativní hodnotu vzorného manžela, kterého jí nabízel, a upozornil ji na výhody, kterých mohla nabýti pro své štěstí: spojila by se s mužem, jehož znak byl již dvě stě roků starý; páni de Bargeton měli zlatý štít, rozdělený ve čtyři pole, v prvním byly tři červené jelení hlavy, dvě a jedna, ve

druhém a třetím po šesti pruzích modrých a stříbrných, na modrých pruzích šest zlatých lastur, tři, dvě a jedna, a ve čtvrtém poli tři černé býčí hlavy z předu, jedna, a dvě. Mohla by se chovati dle své vůle, jsouc opatřena průvodcem a chráněna společníkem, za pomoci svazků, kterých jí opatří v Paříži její duch a krása. Vyhlídky na takovou svobodu svedly Nais. Pan de Bargeton se domníval, že se oženil skvěle, odhaduje, že jeho tchán nebude váhati, aby mu brzy přepustil statek, jež zaokrouhloval s láskou; ale v té době se zdálo, že pan de Nègrepelisse napíše nápis na náhrobní kámen svého zetě.

Paní de Bargeton byla stará tehdy třicet šest roků a její manžel padesát osm. Tento rozdíl byl tím nápadnější, poněvadž se zdálo, že pan de Bargeton je stár sedmdesát roků, co jeho žena mohla si beztrestně hrát na mladou dívku, oblékati se do růžových šatů a česati se jako dítě. Ačkoliv jejich jmění nepřesahovalo dvanácti tisíc livrů ročně, čítalo se mezi šest největších jmění starého města, vyjímajíc jmění úředníkův a obchodníků. Nutnost, aby si hleděli otce, od něhož čekala paní de Bargeton dědictví, aby mohla jíti do Paříže, jež však jich nechal tak dokonale čekati, že jeho zeť zemřel dříve než on, donucovala pana a paní de Bargeton, aby bydlili v Angoulême, kde skvělé vlastnosti ducha a neuhlazená bohatství, skrytá v duši Naisině, se měly rozprchnouti bez výsledku a změnit se časem v směšnost. Naše směšnosti jsou ve skutečnosti z velké části zaviněny šlechetnými city, ctnostmi a schopnostmi, které se vyvinou k nejvyššímu stupni. Pýcha, které styk se vznesenou společností neudrží v mezích, se stává příkrostití, vybíjejíc se v maličkostech, místo aby se zvětšila v okruhu povznesených citů. Nadšení, tato ctnost ve ctnosti, jež tvoří světce, jež vnuká skryté oddanosti a třpytnou poesii, se stává přeháněním, obrací-li se k nicotnostem venkova. Vzdělání, vzdálené střediska, kde se skví velcí duchové, kde vzduch je pln myšlenek, kde vše se obnovuje, zastará, vkus se kazí jako stojatá voda. Vášně